

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2018
31

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2018. Вип. 31. 308 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

В історичному блоці представлені наукові дослідження різних аспектів актуальних проблем історії, зокрема Західноукраїнської Народної Республіки, воєнної історії, а також про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії розкривають проблеми історії української філології (явища староукраїнської мови XVI–XVIII ст., дослідження пам'яток) і діалектології (діалектної лексикографії).

Наукові публікації з літературознавства зосереджені довкола аналізу праць міжвоєнного періоду (Софія Яблонська-Уден, Михайло Рудницький) і відображають проблеми воєнного часу в сучасних текстах.

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2018. Vol. 31. 308 p.

The collection of scientific papers is an interdisciplinary edition of the Institute, which integrates studies in history, linguistics, and literary criticism.

The historical block is represented by studies of current problems of history, such as the history of the West Ukrainian People's Republic, military history, as well as investigations about famous persons and their importance in the formation of Ukrainian history.

Linguistic studies reveal issues in the history of Ukrainian language (phenomena in the Old Ukrainian language of the 16th-18th centuries, studies of monuments), and dialectology (dialectal lexicography).

Literary criticism studies focus on the analysis of works of the interwar period (Sofia Yablonska-Uden, Mykhailo Rudnytskyi), and reflect the problems of wartime in contemporary texts.

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 4 від 11.12.2018 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., с.н.с. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристіна (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

УДК 94:[929В.ПРОХОДА:355.257.7](439.5)''1914/1918''

DOI: 10.33402/ukr.2018-31-203-212

Наталія КРАВЕЦЬ

*методист кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
ім. гетьмана П. Сагайдачного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7455-3236>
e-mail: kravets.natala@gmail.com*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ПРОХОДИ В ТАБОРАХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано національно-культурну діяльність Василя Проходи в таборах військовополонених Австро-Угорщини в роки Першої світової війни. Передусім з'ясовано етапи військової служби в російській армії напередодні та в роки Великої війни (1912 р. – початок служби в 51-му пішому Литовському полку в м. Сімферополі; 1913 р. – курси прапорщиків резерву; листопад 1914 р. – звання прапорщика; Австро-угорський фронт Першої світової війни; зима 1914–1915 рр. – участь у Карпатській операції російської армії, полон). Висвітлено перебування в таборах військовополонених (Йозефштадт (Йозефів), Ліберці, Брюкс (Мост), Терезієнштадт (Терезін) – етапи його національного самосвідомлення. Констатовано, що формуванню національної самосвідомості В. Проходи сприяли різні чинники: передусім, знайомство з К. Курилом, програмними документами Союзу визволення України (СВУ), створення українських бібліотек, хорів, драматичних гуртків у таборах, читання творів Т. Шевченка, М. Вовчка й ін.

Досліджено громадську діяльність В. Проходи в таборах військовополонених, його внесок в організацію українського життя в них. Значну увагу приділено висвітленню побутових умов проживання в таборах (за його спостереженнями). Схарактеризовано особливості міжнаціональних взаємин у тих, де перебував В. Прохода, у контексті революційних подій в Російській імперії 1917 р. З'ясовано сприйняття і ставлення національно свідомих українців (військовополонених), зокрема В. Проходи, до створення Української Центральної Ради, I та II Універсалів Центральної Ради, постанов перших військових з'їздів в Україні, більшовицького перевороту в Росії в жовтні 1917 р. тощо порівняно з оцінками цих подій росіянами (військовополоненими). З'ясовано обставини, що відкрили можливості формування з військовополонених українських дивізій та відправлення їх у розпорядження уряду Української Народної Республіки (УНР) у першій половині 1918 р. Представлено останні місяці перебування В. Проходи в таборах військовополонених за умов погіршення стану його здоров'я, обставини повернення в Україну після гетьманського перевороту П. Скоропадського.

Ключові слова: Василь Прохода, національно-культурна діяльність, табори військовополонених, Австро-Угорська монархія.

Після відновлення незалежності України предметом численних наукових досліджень в історичній науці стала військова, громадсько-політична діяльність цілої плеяди представників української еліти другої половини XIX–XX ст. До неї по праву належав Василь Прохода (1890–1971) – український військовий, громадсько-політичний діяч, підполковник Армії УНР, військовий історик. В українській історіографії відсутні праці, присвячені його громадсько-політичній і військовій діяльності.

Мета дослідження – проаналізувати військову та громадсько-політичну діяльність В. Проходи в роки Першої світової війни, зокрема в таборах військово-полонених Австро-Угорщини. Джерельна основа статті – матеріали архівно-кримінальної справи В. Проходи, що перебувають у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ)¹, його мемуарні праці².

30 вересня 1912 р. В. Прохода розпочав військову службу в 51-му пішому Литовському полку у м. Сімферополі – його призначено в 10-ту роту 4-го батальйону³. Весною 1913 р. закінчив курси прапорщиків резерву, відбув перший підстаршинський іспит. Після цього повернувся в роту для практичного проходження служби, щоби при звільненні з резерву скласти іспит на одержання звання прапорщика (хорунжого). Після військових маневрів улітку 1913 р. полк повернувся «на свою зимову стоянку» до казарм у Сімферополі, де В. Прохода виконував обов'язки чотового підстаршини: допомагав старшому підстаршині у проведенні занять зі стрільби, вивченні статутів, польових тактичних занять⁴.

Початок Першої світової війни В. Прохода зустрів у літньому полковому таборі в Севастополі. У зв'язку зі вступом Росії у війну скасовано військові маневри у Криму. Кількома ешелонами полк відбув на Австро-угорський фронт, проте В. Прохода, всупереч його бажанню, відряджено до військової школи в Тифліс (Тбілісі). Дізнавшись про запізнення на навчання у Тифліській школі, він повернувся до полку в Сімферополі, де його зараховано до складу 3-ї роти резервного батальйону і тут він проводив навчання з мобілізованими резервними вояками. У середині жовтня 1914 р. при штабі 64-ї резервної дивізії в Севастополі склав іспит на одержання звання прапорщика, а 15 листопада 1914 р. його присвоєно. «Особливої радості мені це підвищення не принесло і я ще пару днів ходив з наплечниками (“погонями”) вільноприділеного», – згадував В. Прохода⁵.

У жовтні–листопаді 1914 р. підготовлено для відправки на фронт дві маршові роти по 250 вояків. 17 листопада 1914 р. командир батальйону підполковник Богаєвський скликав нараду офіцерів, на яку запросив В. Проходу. На порядку денному було питання про відправку на фронт маршових рот і призначення для них командира з офіцерського складу. «Коли з доповідей командирів рот з'ясовано,

¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 6. Спр. 74412фп. Арк. 12–13.

² Прохода В. Думки про Правду. До історії постання української нації. Дрогобич, 2009. 569 с.; Прохода В. Записки до історії Сірих (Сірожупанників). *За Державність. Матеріали до історії Війська Українського*. Каліш, 1935. 36. 1. С. 75–128; Прохода В. Записки непокірливого. Історія національного усвідомлення, життя і діяльності звичайного українця. Торонто, 1967. Ч. 1.

³ Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. URL: <https://coollib.com/b/178327/read#t16>

⁴ Коваль Р. Важкий шлях кубанця Василя Проходи. *Думки про Правду. До історії постання української нації*. Дрогобич, 2009. С. 5–7.

⁵ Прохода В. Записки непокірливого... С. 168–169.

що все вже підготовлено для відправки на фронт, Богаєвський запитав, хто з панів офіцерів хотів би стати за командира маршових рот. Було на тому зібранні щось біля десятка покликаних з резерва та нових прапорщиків. Бажаючих добровільно їхати на фронт не зголосилось»⁶. Але В. Прохода погодився.

20 листопада 1914 р. виїхав з ешеленом двох маршових рот у кількості 500 вояків. На ст. Джанкой до ешелону приєднано ще 15 вагонів із написом: «“40 человек – 8 лошадей”», в яких були також дві маршових роти резервового батальйону з м. Феодосії»⁷.

Прибувши в розпорядження штабу 14-ї дивізії та озброївши вояків, роти В. Проходи виїхали зі Львова до Старого Самбора. «В штабі дивізії мої дві роти, в яких залишилось трохи більше трьохсот вояків, були послані на поповнення 53 пішого Волинського полку. В мирний час він мав свій осідок в Кишиневі на Бесарабчині, а тепер стояв в напівукраїнському селі, назви якого не пам'ятаю. Було воно десь на захід від Сянока»⁸, – згадував В. Прохода. Він залишився в 53-му Волинському полку, навіть не зробивши спроби перейти в свій старий 51-й Литовський, що був на позиції по сусідству. Волинський полк у боях восени 1914 р. зазнав великих втрат і перебував у резерві, отримуючи поповнення. Командир був ним задоволений. Він розподілив вояків В. Проходи між ротами 4-го батальйону, а його призначив командиром 14-ї роти»⁹.

Під час Карпатської операції під командуванням генерала Брусилова 14-та дивізія повела наступ на відтинку між Дуклянським і Лупківським перевалами. На початку 1915 р. В. Прохода потрапив у полон – його вивезли до столиці Австро-Угорської монархії. З Відня він прибув до колишньої фортеці Йозефштадт (Йозефів) у Чехії, де перебував невеликий табір для сотні полонених офіцерів у будинку колишнього військового управління. «Нас розмістили в кімнатах по 2–3 особи на двох поверхах з вільним рухом по всьому будинку та з виходом на подвір'я для прохідки. Лише на вулицю без конвою не можна було виходити. Також заборонялось розмовляти з вікон через вулицю з мешканцями сусідніх домів. Полоненим обер-офіцерам було визначено на утримання по 120 корон місячно, з яких 90 корон утримувалось на харчування, а 30 корон видавалось на руки на кишенькові видатки та підтримання в належному порядку одягу та білизни. Штаб-офіцери діставали на 30 корон більше. Видавали гроші кожної декади по 10 корон»¹⁰, – згадував В. Прохода. Пробув він у Йозефові 10 днів, а потім його і ще близько 20 офіцерів, переважно старших рангів, перевели до Ліберців у Північній Чехії.

У Ліберцях В. Прохода перебував півтора місяці, а потім його і ще близько 30 офіцерів, переважно прапорщиків, перевезли до Брюкса (Моста) в Північно-Західній Чехії, до побудованого за містом табору спеціально для полонених офіцерів, що складався з 10 бараків. Він перебував в одній кімнаті з прапорщиком Володимиром Вдовиченком, студентом Київської політехніки, та прапорщиком Рудольфом

⁶ Биковський Л. Пам'яті полковника Василя Проходи. *Свобода* (США). 1971. 24 листопада; Прохода В. Записки непокірливого... С. 169.

⁷ Прохода В. Записки непокірливого... С. 170.

⁸ Биковський Л. Пам'яті полковника Василя Проходи. *Свобода*. 1971. 24 листопада; Прохода В. Записки непокірливого... С. 169.

⁹ Прохода В. Записки непокірливого... С. 174–175.

¹⁰ Там само. С. 188–189.

Бендліним, українським німцем, який був за перекладача у відносинах із німецькою адміністрацією¹¹. Вони з цікавістю стежили, читаючи німецькі часописи, за перебігом воєнних подій. «Спочатку ми тішились чутками про можливість сепаратного миру між Росією та Австро-Угорщиною, але, коли під німецьким контрнаступом російської армії були примушені залишити Галичину, надії на скорий мир вже нас не радували. Кількість полонених офіцерів збільшилась так, що з 10 бараків 8 були заповнені»¹².

Під час однієї з прогулянок група полонених здійснила невдалу спробу втечі. «Втікачів посадили на місяць до в'язниці, а тих, що були на прогульці, а також, що мешкали в одних кімнатах з утікачами, послали до так званої "тюрми семісот" у фортеці Терезієнштадт (Терезін) в Чехах»¹³. У цьому таборі фактично перебувало у великих казематах близько 500 полонених офіцерів і 3 десятки полонених вояків, які виконували роль обслуги.

Василь Прохода познайомився в таборі з прапорщиком Костем Курилом, «скромним невеликого росту типовим українцем»¹⁴. Він відрізнявся від інших читанням книг. Кость Курило дав Проході Шевченкового «Кобзаря», зголом той із захопленням прочитав твори Марка Вовчка. «Спочатку фонетичний правопис справляв мені деякі труднощі в читанні, – згадував він, – але скоро я освоївся з ним. В моїй пам'яті воскресали забуті українські слова та вирази й легко засвоювались нові літературні. Національне освідомлення захопило мене цілком»¹⁵.

За кілька тижнів В. Прохода ініціював заснування гуртка читачів української літератури для спільного набуття нових книг. З 500 офіцерів Терезінського табору спочатку записалося 17. Підготовлений проект статуту мав затвердити старший із полонених офіцерів полковник Гавронський, який відповідав перед австрійською комендатурою за внутрішній порядок у житті табору, його контролю підлягала чинність усіх організацій. Від ініціативної групи українського гуртка уповноважили В. Проходу просити про затвердження¹⁶. Проте його так і не затвердили.

Кость Курило погоджувався з політичною платформою СВУ¹⁷, а тому на зборах висміював залякування полковника Гавронського. Обговоривши справу, вирішено заснувати Гурток членів української бібліотеки самочинно без затвердження постанови старшим табору. Серед сотень українців, що перебували в таборі, статут підписало лише 12 осіб, які обрали Кедринівського головою гуртка, В. Проходу – секретарем, а бібліотекарем став К. Курило. Членський внесок становив 3 кор. місячно. На ці гроші придбано нові книги, яких уже в 1917 р. було понад 500. Поступово впродовж півроку таборове громадянство почало вважати звичайним

¹¹ Коваль Р. Важкий шлях кубанця Василя Проходи... С. 12–13; Прохода В. Записки непокірливого... С. 189.

¹² Прохода В. Записки непокірливого... С. 190.

¹³ Срібняк І. Український гурток у таборі полонених офіцерів російської армії Терезієнштадт в Австро-Угорщині (1916 – червень 1917 рр.). *Пам'ятки: археографічний щорічник*. Київ, 2011. Т. 12. С. 44; Прохода В. Записки непокірливого... С. 191.

¹⁴ Коваль Р. Важкий шлях кубанця Василя Проходи... С. 12. Прохода В. Записки непокірливого... С. 193.

¹⁵ Прохода В. Записки непокірливого... С. 193.

¹⁶ Коваль Р. Важкий шлях кубанця Василя Проходи... С. 13. Прохода В. Записки непокірливого... С. 194–195.

¹⁷ Патер І. Г. Союз визволення України і формування національних військових частин. *Галичина*. Івано-Франківськ, 2001. Вип. 5–6. С. 171; Прохода В. Думки про Правду... С. 120.

явищем, що поряд із російською бібліотекою почала існувати українська, а гуртування «малоросів» перестало бути підозрілим. Також свій гурток створили й поляки.

Завдяки ініціативі братів-співаків С. і В. Калитенків із Києва створено український хор, запросивши до нього аматорів українців, з яких переважно складався російський¹⁸. Колишній артист харківської драматичної трупи М. Костенко задумав організувати українську драматичну трупу. Першою поставлено комедію «Сватання на Гончарівці», що мала великий успіх. Великою популярністю користувалися історичні п'єси: «Степовий гість», «Невольник», а з побутових – «Мартин Боруля», «Суета». Також поставлено «Наталку Полтавку», «Запорожець за Дунаєм»¹⁹.

Успіхи хору та драматичного гуртка впливали на національне освідомлення українців за походженням, що переважали серед полонених офіцерів, хоча кількість тих, що відверто називали себе такими, не перевищувала півсотні. Навіть після Лютневої революції 1917 р. і створення Центральної Ради більшість не хотіла порвати зв'язку з російською демократією, яка негативно ставилася до національного відродження, вбачаючи в цьому «порушення єдиного революційного фронту». «Малороси виявляли певну обережність, а поза цим стало відомим, що наша бібліотека має зв'язок з Президією СВУ у Відні, від якої діставала “Вістник СВУ” та інші видання. Це багатьох насторожувало проти такого зв'язку з СВУ, бо, мовляв, в цьому є порушення вірності Росії, що є спільною батьківщиною для всіх народів», – згадував В. Прохода²⁰.

Після перших універсалів Центральної Ради та вимог національно-територіальної автономії, російські демократи заговорили з українцями в таборі по-іншому. На зборах офіцерів проти будь-яких нових порядків гостро виступали монархісти – прихильники полковника Гавронського й частина кадрових офіцерів, для яких сама думка про республіку в Росії була дивовижною. Але всі вони залишалися у значній меншості. Незважаючи на велику кількість нейтральних, більшість демократично налаштованих офіцерів ухвалила визнати Тимчасовий російський уряд законним Російської Республіки, а себе – звільненими від присяги імператорові Миколі II. Для управління внутрішнім життям у таборі, на місце полковника Гавронського, обрано комітет, до якого ввійшли представники таборових гуртків і кооперативного товариства. Від українців – Кедринівський, Костенко й Калитенко²¹.

Після такого перевороту громадське життя в таборі ожило. З ініціативи членів і прихильників соціал-демократичних партій відбувалися прилюдні доповіді про політичне становище, на яких виникали дискусії між прихильниками соціалістичних партій та кадетами. Останні захищали свої погляди про конституційну монархію. Але як праві, так і ліві стояли на позиціях неподільності Росії охопно з Фінляндією й Польщею. Коли ж почали говорити про національно-культурну, а пізніше – національно-територіальну автономію України, то це спричинило здивування, а пізніше, після I Універсалу Української Центральної Ради й наміру українізації військових частин, майже всі одноставно зі соціалістами були обурені вимогами

¹⁸ Прохода В. Записки непокірливого... С. 198.

¹⁹ Патер І. Г. Союз визволення України і формування національних військових частин. С. 170; Прохода В. Думки про Правду... С. 121.

²⁰ Прохода В. Думки про Правду... С. 120; Прохода В. Записки непокірливого... С. 200.

²¹ Прохода В. Записки непокірливого... С. 202–203

українців, «бо вбачали в цьому сепаратизм, невдячність до великоруського народу та непошану до російської культури»²².

Співжиття українців із росіянами все більше ускладнювалося і стало неможливим. Австрійська комендатура прислухалася до вимог українців і поляків та перевела їх до барачного відділу табору. В. Прохода з К. Курилом часто відвідували Український клуб, де переглядали часописи й журнали, дискутували щодо доповідей про події в Росії і на фронті. Зокрема, після реферату про республіканський устрій та обласну самоуправу виступив у дискусії В. Прохода, доводячи, що «обласна самоуправа не може бути однаковою для всіх губерній та областей Росії, бо мають бути узглядені національно-культурні, а також в залежності від кліматично-географічних чинників господарські й економічні потреби країв, до яких може належати по кілька областей, які мають бути об'єднані в автономні частини республіки»²³. Виступ спричинив дводенне гостре обговорення. На дискусіях у клубі українці все більше розходилися з росіянами в поглядах щодо майбутнього статусу України. Кость Курило підтримував поштовий зв'язок із членом президії СВУ Андрієм Жуком, який порадив українцям просити місцеву комендатуру Австрійської військової адміністрації дозволу українізації якогось офіцерського табору (за прикладом українізованого козацького у Фрайштадті (Австрія))²⁴.

Для українізації в Чехії найбільше надавався офіцерський відділ табору полонених у Йозефові, де був також український гурток. У ньому переважали штаб-офіцери – російські монархісти. Тоді українці звернулися до Президії СВУ з проханням про посередництво перед військовим міністерством про переведення їх до Фрайштадта для національно-культурної праці серед полонених козаків. Міністерство не дозволило перебувати офіцерам в одному таборі зі звичайними вояками та визначило для українізації офіцерський відділ у Йозефові. За цих умов полонених росіян почали звідти вивозити, незважаючи на протести штаб-офіцерів, а на їх місце прибували українці з інших таборів. На початку червня 1917 р., після I Українського військового з'їзду в Києві, В. Прохода прибув до Йозефова з Терезіна разом із 20 українцями. Тоді українізація Йозефського табору закінчилася – там зібралося близько 120 українців²⁵.

Українці підготували для організації внутрішнього життя статут Громади полонених старшин українців у Йозефові. Головою управи обрано сотника Петра Ганжу, родом із Чернігова, прихильника українських соціал-демократів. Утворилися гуртки, з яких найдіяльнішими були драматичний із режисером Костенком і співоочий із Калитенком. Проводили курс української мови й історії України. Видавали стінний часопис – тижневик «Наш Голос», до редакційної колегії якого входили: Я. Сич (учитель із Херсонщини), В. Прохода та М. Букшований²⁶. К. Курило завідував бібліотекою, що мала понад 1 000 книг охопно з творами класиків української

²² Патер І. Г. Союз визволення України. Проблеми державності і соборності. Львів, 2000. С. 232; Прохода В. Записки непокірливого... С. 203.

²³ Прохода В. Записки непокірливого... С. 205.

²⁴ Патер І. Г. Фрайштадська республіка. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія «Гуманітарні науки»*. Львів, 2002. Вип. 4. С. 88.

²⁵ Прохода В. Вплив «Фрайштадтської республіки» і СВУ на українську чинність у старшинських таборах у Терезіні та Йозефові. *Союз визволення України. 1914–1918*. Нью-Йорк, 1979. С. 54–55.

²⁶ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 74412фп. Арк. 46–47.

літератури, восьмитомною «Історією України-Русі» М. Грушевського, «Записками Наукового товариства ім. Шевченка», річниками «Літературно-наукового вістника», «Хати» й інших журналів. Щотижня відбувалися політичні віча, на яких обговорювали події в Україні та національний рух у військових частинах російської армії. Полонені українці в таборі вітали постанови I і II Українських військових з'їздів та I Універсал Української Центральної Ради про національно-територіальну автономію України. Проте не у всіх пунктах погоджувалися зі змістом II Універсалу²⁷.

Управа громади встановила зв'язок із Президією СВУ у Відні й управами громад полонених українських вояків у Фрайштадті, Раштадті, Зальцведелі, Вецлярі та старшинським табором у Ганновер-Мюндені²⁸. Від них отримували їхні друковані тижневики «Громадська Думка», «Розвага» і «Вільне Слово». Ці часописи інформували про національно-культурну діяльність в їхніх таборах. Національно свідомі українці все більше доходили до переконання про необхідність мати власне військо та потреби творення з полонених вояків військових частин для захисту незалежності Української держави.

В. Прохода вважав, що в «духово-культурній чинності основним було національне усвідомлення, бо на цьому український нарід був найбільше покривджений. Але в більшості ми не були байдужі до соціальних питань. В останньому ми орієнтувались на загальний настрій в козацьких таборах, а крім того, серед нас не було ані аристократів, ані буржуазного елемента в загальному небольшевицькому розумінні цього слова. Тому наші симпатії були на стороні соціалістичних політичних партій демократичного напрямку. Тон в національно-освідомлюючій праці в таборах давав СВУ, який мав в своєму складі соціалістів і пропагував переважно соціал-демократичні погляди. Монархістів та прихильників якоїсь диктатури серед нас не було»²⁹. Нерішучість і недоцільні дебати в Українській Центральній Раді з пошуком порозуміння із «російською демократією» та негативне ставлення соціалістичних партій до організації власного національного війська українськими полоненими в Йозефові не сприймали. Возвеличену більшовиками пізніше Велику жовтневу соціалістичну революцію вважали звичайним державним переворотом, що був «логічним вислідом ходу революційних подій в Росії в наслідок нерозумної політики Тимчасового правительства Керенського, а тому раді були його падінню, бо це звільняло УЦР від якихось зобов'язань перед ним. Той переворот був внутрішньою справою росіян, а тому нам не було чого до нього втручатись. Україна мала в ході революційних подій йти своїм шляхом»³⁰.

У листопаді 1917 р. стан здоров'я В. Проходи внаслідок постійного недоїдання настільки погіршав, що медична комісія визнала його напівінвалідом і у грудні відправила до пересильного табору в Мості, звідки проводився обмін полонених через нейтральну Швецію. Проте після більшовицького перевороту системна і послідовна діяльність Червоного Хреста порушилася. У зв'язку з цим сподівання В. Проходи на швидкий виїзд додому видавалися марними. У нього виявили ослаблену роботу серця із зупинками через виснаження організму від голодування. У пересильному таборі зв'язок із виявами життя в таборах полонених українців перервався. Лише

²⁷ Прохода В. Вплив «Фрайштадтської республіки» і СВУ... С. 55.

²⁸ Прохода В. Думки про Правду... С. 120.

²⁹ Прохода В. Записки непокірливого... С. 209.

³⁰ Там само. С. 210–211.

з німецьких часописів одержував скупі повідомлення про події в Україні, бо в них більше мовилося про більшовицький рух у Росії³¹.

На початку січня 1918 р. В. Прохода отримав листа від К. Курила з Йозефова, з якого дізнався про намір формування в Австрії та Німеччині дивізій із полонених українців, які будуть направлені в розпорядження Уряду УНР. Наприкінці лютого написав про виїзд до Фрайштадта сотника П. Ганжі з чотирма старшинами для початку формування полку з полонених вояків-українців, про підготовку до виїзду більшої групи старшин. Тому В. Прохода міг би просити комендатуру пересильного табору, щоб його й інших, охочих взяти участь у формуванні, повернули до Йозефова. Але в той час стан його здоров'я був настільки поганим, що потребував санаторного лікування. До того ж надія на виїзд в Україну стала реальною, тому він вирішив «сидіти й не рипатись»³².

Наприкінці квітня 1918 р. українським полоненим повідомлено про можливість повернутися в Україну, про угоду між відповідними установами обох країн. Зголосилися до виїзду в Київ близько 20 старшин. «Їхати ми могли вільно в пасажирських потягах лише в супроводі представника Червоного Хреста. З радісними надіями ми виїхали з Мосту, проїхали Прагу й лише Львовом зацікавились, пробувши в ньому пару годин. Мав він сліди війни, що залишила багато руїн не лише в ньому, але й перед ним та за ним. Не відчувалось в ньому бадьорого життя. Коли ми приїхали до Волочиська, було це 1 травня, наш радісний настрій був несподівано охолоджений вісткою, що в Києві стався переворот, що Центральної Ради вже немає, а є новий уряд генерала Скоропадського, який за підтримкою німців проголосив себе Гетьманом Української Держави, а УНР скасованою»³³, – згадував пізніше В. Прохода.

Отже, В. Прохода в роки Першої світової війни брав участь лише у Карпатській операції взимку 1914–1915 рр. Більшу частину війни (1915–1918) перебував у таборах військовополонених в Австро-Угорщині, де відбувалася еволюція його світогляду в напрямі національного самоусвідомлення себе українцем. Його національно-культурна праця в таборах спряла формуванню у військовополонених українців національної свідомості, розуміння процесів державного відродження в Україні 1917–1918 рр.

REFERENCES

1. Bykovskiy, L. (1971, Lystopad 24). Pamiati polkovnyka Vasyliya Prokhody. *Svoboda* (SShA) [in Ukrainian].
2. Koval, R. (2009). Vazhkyi shliakh kubantsia Vasyliya Prokhody. *Dumky pro Pravdu. Do istorii postannia ukrainskoi natsii*, 5–7 [in Ukrainian].
3. Pater, I. H. (2000). Soiuz vyzvolennia Ukrainy. *Problemy derzhavnosti i sobornosti*, 232 [in Ukrainian].

³¹ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 74412фп. Арк. 56–57; Прохода В. Записки непокірливого... С. 211.

³² Биковський Л. Пам'яті полковника Василя Проходи. *Свобода*. 1971. 24 листопада; Прохода В. Записки непокірливого... С. 213.

³³ Прохода В. Записки непокірливого... С. 214.

4. Pater, I. H. (2001). Soiuz vyzvolennia Ukrainy i formuvannia natsionalnykh viiskovykh chastyn. *Halychyna*, 5–6, 171 [in Ukrainian].
5. Pater, I. H. (2002). Fraishtadska respublika. *Visnyk Lvivskoi komertsiinoi akademii. Seria "Humanitarni nauky"*, 4, 88 [in Ukrainian].
6. Prokhoda, V. (1935). Zapysky do istorii Sirykh (Sirozhupannykiv). *Za Derzhavnist. Materiialy do istorii Viiska Ukrainskoho*, 1, 75–128 [in Ukrainian].
7. Prokhoda, V. (1967). *Zapysky nepokirlyvoho. Istoriia natsionalnoho usvidomlennia, zhyttia i diialnosti zvychainoho ukrainsia* (Vol. 1). Toronto [in Ukrainian].
8. Prokhoda, V. (1979). Vplyv "Fraishtadtskoi respubliky" i SVU na ukrainsku chynnist u starshynskykh taborakh u Terezini ta Yozefovi. *Soiuz vyzvolennia Ukrainy 1914–1918*, 54–55 [in Ukrainian].
9. Prokhoda, V. (2009). *Dumky pro Pravdu. Do istorii postannia ukrainskoi natsii. Drohobych* [in Ukrainian].
10. Sribniak, I. (2011). Ukrainyky hurtok u tabori polonenykh ofitseriv rosiiskoi armii Terezienshtadt v Avstro-Uhorshchyni (1916 – cherven 1917 rr.). *Pamiatky: arkhеоhrafichnyi shchorichnyk*, 12, 44 [in Ukrainian].
11. Tynchenko, Ya. Yu. (2007). *Ofitseryskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917–1921)* (Vol. 1). Kyiv. Retrieved from <https://coollib.com/b/178327/read#t16> [in Ukrainian].

Nataliia KRAVETS

NATIONAL AND CULTURAL ACTIVITIES OF VASYL PROKHODA IN POW CAMPS DURING THE FIRST WORLD WAR

The article deals with the national-cultural activities of Vasyl Prokhoda in the POW camps in Austria-Hungary during the First World War. First of all, the stages of military service in the Russian army on the eve and during the Great War have been clarified (1912 – beginning of service in the 51st Lithuanian Regiment in Simferopol; 1913 – courses of the reserve ensigns; November 1914 – the rank of ensign; the Austro-Hungarian front of the First World War; winter 1914–1915 – participation in the Carpathian Operation of the Russian Army, captivity). Special attention is paid to his staying in the POW camps (Josefstadt, Liberec, Brux (Most), Theresienstadt (Terezin), stages of his national identity evolution. It stated that the formation of V. Prokhoda's national identity was facilitated by various factors: first of all, acquaintance with K. Kuril, program documents of the Union for the Liberation of Ukraine, creation of Ukrainian libraries, choirs, drama clubs in the camps, reading of works by T. Shevchenko, M. Vovchka, etc. The author also investigates the public activities of V. Prokhoda in the POW camps, his contribution to the organization of Ukrainian life there, highlights living conditions in the camps (according to his observations), as well as specifics of inter-ethnic relations against the backdrop of events of the Russian Revolution 1917. The perception and attitude of nationally conscious Ukrainians (prisoners of war), in particular, V. Prokhoda, to the creation of the Ukrainian Central Rada, its I and II Universals, the resolutions of the first military congresses in Ukraine, the Bolshevik coup in Russia in October 1917, compared to the estimates of these events by Russians (prisoners of war). The circumstances that opened the possibility of forming Ukrainian divisions of prisoners of war and sending them to disposal of the Government of the Ukrainian People's Republic (UNR) in the first half of 1918 were clarified. The last months of V. Prokhoda's staying in the

POW camps under conditions of his health deterioration, the circumstances of his returning to Ukraine after the coup of P. Skoropadskyi are presented.

Keywords: Vasyl Prokhoda, national and cultural activity, POW camps, Austro-Hungarian Monarchy.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Мисак Наталія. Ідеї соборності та самостійності в українському молодіжному середовищі Галичини наприкінці XIX – початку XX століття.	3
Фіногенов Олег. «Ліонський сюжет» (1924) у діяльності Західноукраїнського товариства Ліги Націй.	16
Стасюк Олександра. Роль рад депутатів трудящих у процесі радянізації Західних областей УРСР (1939–1941)	26
Лук'янченко Світлана. Агропромисловий комплекс Рівненської області в першій половині 1960-х років	38
До 100-річчя ЗУНР.	46
Дацків Ігор. Діяльність зовнішньополітичної служби Західноукраїнської Народної Республіки в 1918–1923 роках	46
Королько Андрій. Становлення і функціонування органів української влади на Снятинщині періоду ЗУНР (1918–1919)	54
Пірко Марія. Видавничі проекти державного секретаріату ЗУНР	79
Ткачук Павло, Кривизюк Леонід. Участь польових духівників у життєдіяльності збройних сил ЗУНР.	88
Пагіря Олександр. ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті в 1918–1919 роках.	100
Воєнна історія	127
Ткачук Андрій. Політика безпеки в коаліційній угоді депутатських фракцій у Верховній раді України V скликання	127
Попко Сергій. Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001–2004 роки: пріоритети та завдання у контексті євроатлантичної інтеграції.	137
Постаті	145
Сова Андрій. Внесок Івана Боберського в підготовку та проведення Шевченківського здвигу 1914 року у Львові	145
Патер Іван. Суспільно-політичні процеси в Галичині 1919–1920 року в оцінці Євгена Чикаленка (за матеріалами «Щоденника»)	156
Соляр Ігор. Дмитро Левицький у визвольних змаганнях українців у 1914–1923 роках.	170

Середюк Марія. Громадсько-політична діяльність Володимира Целевича в роки національно-визвольних змагань (1918–1923)	181
Каменцев Денис. «Мене завжди тішило й почасти дивувала та велика напружена праця, яку переводять наші вояки...»: роль Володимира Сальського в організації української військової еміграції (1921–1940)	190
Кравець Наталія. Національно-культурна діяльність Василя Проходи в таборах військовополонених у роки Першої світової війни	203

МОВОЗНАВСТВО

Осінчук Юрій. Лексика на позначення Божих Осіб, святих і ангелів в українському історичному словнику за редакцією Євгена Тимченка.	213
Bahniuk Nataliya. Researching written monuments in the context of changing scientific paradigms	233
Черевко Ірина. Здобутки української діалектної фразеології ХХІ століття	240

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Гаврилів Тимофій. Ідентичнісні імплікації: «З країни рижу та опію» Софії Яблонської-Уден	251
Когут Софія. Видавничі стратегії Михайла Рудницького міжвоєнного періоду: ідеї, проекти, перспективи	267
Ругар Христина. Мандрівка до (своєї) пам'яті: міжвоєнний Львів і Львів у часі Другої світової війни в сучасному українському тексті (на матеріалі романів «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко й «Танго смерті» Юрія Винничука)	278

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

Лановик Мар'яна. [Рец.]: «Пов'язати розгублені кінці життя і мистецтва» [на]: Мочернюк Н. Поза контекстом: Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєнної: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2018. 392 с. + 16 кольор. вкл.	286
Романюк Михайло. [Рец. на]: Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / за наук. ред. Євгена Приступи. Львів: ЛДУФК, Априорі, 2017. 232 с.	295
Yastremska Tetiana. Dialectological studies: history, topics, structure.	300